

نمازهای مردود و مقبول

روایات بسیاری در مورد قبولی نماز و عدم قبولی آن وارد شده است که ما در اینجا گوشه‌ای از آنها را ذکر می‌کنیم: پیامبر اکرم (ص) فرمود: نماز برده فراری و زنی که حق مسلم شوهر را نمی‌دهد پذیرفته نیست.^۱ امام صادق علیه السلام میفرماید: لا صلوة لحاقن ولا حاقب: نماز کسیکه بول و غایط خود را نگهداشته و به نماز بایستد پذیرفته نیست.

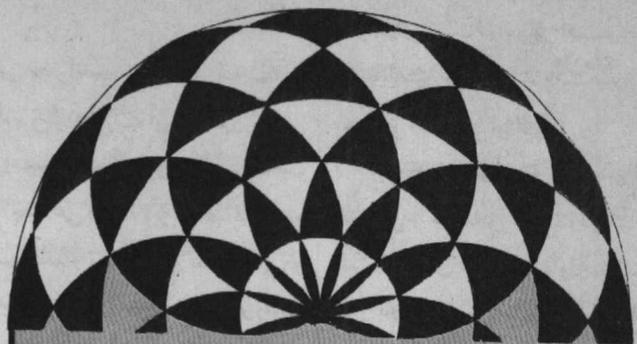
در روایتی دیگر می‌خوانیم: العبادۃ مع اکل الحرام کالبناء علی الرمل: عبادت کسیکه زندگی و معاش او از راه حرام است همانند ساختمان‌هایی است که بر ریگزار بنا شود. در حدیثی دیگر آمده که نماز کسیکه زکوة نمی‌دهد یا امام جماعتی که مردم او را دوست ندارند قبول نمی‌شود.^۲

همچنین نماز آنانکه اهل تقوی نیستند و یا رکوع و سجود را صحیح انجام نمی‌دهند غیر قابل قبول است.^۵

چنانکه قبلاً نیز گفتیم این گونه نمازهای مردود فقط رفع تکلیف و عقاب کرده و هیچگونه اثر سازندگی در شخص یا جامعه او ندارد و لذا در روایات می‌خوانیم: چه نمازگرانی که جز خستگی و ملال هیچ بهره دیگری از نماز ندارند. اما درباره کسانی که نمازشان مقبول است امام صادق علیه السلام میفرماید: خداوند فرموده است تنها نماز کسانی را می‌پذیرم که در برابر عظمت من متواضع و در برابر تمايلات و شهوات نفسانی خوددار و نسبت به مصیبت‌زدگان و برهنگان و گرسنگان و آوارگان متعهد باشند.^۶

نمازهای ائمه علیهم السلام

در جنگ صفین همینکه ابن عباس می‌بیند حضرت علی علیه السلام هنگام ظهر به آسمان نگاه می‌کند، می‌پرسد چرا شما گاهگاهی به بالا

عبادت در اسلام

(۴)

برگرفته از یادداشتهای

حجت الاسلام محسن قرائتی

نظر می‌کنید؟ و حضرت جواب میدهند: برای اینکه نماز اول وقت از دستم نرود. ابن عباس می‌گوید: در این موقعیت جنگ و حضرت میفرمایند: بله!!!^۷

در حالات پیامبر نقل شده که هرگاه وقت نماز می‌رسید گویا دیگر کسی را نمی‌شناخت و توجهی به این عالم نداشت.^۸ وی فرمود: گرسنه از غذا سیر و تشنه از آب سیراب می‌شود اما من از نماز سیر نمی‌شوم.^۹

امام سجاده علیه السلام همینکه در نماز به جمله مالک یوم الدین می‌رسید آن قدر تکرار می‌کرد که مردم خیال می‌کردند در آستانه جان دادن قرار گرفته است.^{۱۰}

آداب نماز

اما باقر علیه السلام می‌فرماید: علیک بالاقبال علی صلوتک فانما یحسب لک منها ما اقبلت علیه:^{۱۱} در نماز توجه به خدا داشته باش که از نماز آن بخشی قبول می‌شود که با توجه خوانده شود. سپس امام سفارش می‌فرماید که هنگام نماز با دست و سر و صورت خود بازی مکن زیرا همه این کارها سبب نقض نماز می‌شود^{۱۲} و همچنین در حال کسالت و خواب و سنگینی مشغول نماز نشو زیرا منافقان اینگونه نماز می‌خوانند.

امام صادق علیه السلام فرمود: هنگام نماز از دنیا و آنچه در اوست بیگانه شو و تمام توجه تو به خدا باشد و یاد روزی باش که در برابر دادگاه عدل الهی قرار گرفته و باید حساب پس بدهی...^{۱۳}

و در روایتی دیگر فرمود: گاهی پنجاه سال بر انسان می‌گذرد اما حتی یک نماز او پذیرفته نشده است زیرا چنان نماز را سبک و بی‌توجه انجام میدهند که اگر در مقابل همسایه چنین بایستند، همسایه قبول نمی‌کند.^{۱۴}

رسول خدا (ص) فرمود: رکعتان بسواک افضل من سبعین رکعة بغير سواک:^{۱۵} دو

رکعت نماز از کسیکه مسواک زده بهتر از هفتاد رکعت نماز بدون مسواک است.

و در حدیثی دیگر فرمود: رکعتان من رجل و رع افضل من الف رکعة من مغلط:^{۱۶} دو رکعت نماز از انسان باتقوا از هزار رکعت نماز آدم لاابالی بهتر است.

نماز آگاهانه

پیامبر اکرم (ص) فرمود: صلوة رکعتین يتدبر خیر من قیام لیلة والقلب ساه:^{۱۷} دو رکعت نماز با تدبیر از شب زنده‌داری غافلانه بهتر است.

و در موردی دیگر می‌فرماید: لیس للعبد من صلوته الا ما عقل:^{۱۸} بهره انسان از نماز آن قدری است که از روی بصیرت و آگاهی باشد.

و در روایتی دیگر می‌خوانیم: نوم علی علم خیر من صلوة علی جهل:^{۱۹} خواب عالم از نماز جاهل بهتر است.

اما صادق علیه السلام می‌فرماید: من صلی رکعتین یعلم ما یقول فیها انصرف ولیس بینه و بین الله ذنب:^{۲۰} آنکه نماز می‌خواند و میداند که در نماز چه می‌گوید و با که حرف می‌زند از نماز فارغ می‌شود در حالیکه میان او و خدا گناهی نمانده است.

در حدیثی می‌خوانیم که پیامبر فرمود: رکعتان خفیفتان فی تفکر خیر من قیام لیلة:^{۲۱} دو رکعت نماز کوتاه و بدون انجام مستحبات که همراه تفکر و آگاهی باشد از شب زنده‌داری و نماز شب بهتر است.

آری عبادتی که بدون معرفت و شناخت معبود و بدون آگاهی از عظمت نعمتها و قدرت بی‌پایان او باشد عبادتی بی‌روح و حرکاتی بی‌جان است.

نماز عاشقانه

اگر به ما خبر دهند که فلان شخصیت محبوب و دانشمند به شما وقت ملاقات داده که

چند دقیقه‌ای را در حضورش باشید چنان شور و هیجانی در ما ایجاد می‌شود که آنرا از لحظات تاریخی عمرمان بحساب می‌آوریم، اما آیا تا بحال شده که به خاطر ملاقات و حضور در محضر خدا، در ما شور و عشق ایجاد شود؟؟؟

جملات اذان به قدری برای پیامبر جاذبه داشت و نشاط آور بود که رسول گرامی به بلال می‌فرمود: أرحنا یا بلال: مرا از غمها و ناراحتیها با اذان گفتنت راحت نما.^{۲۲} لذت شنیدن اذان تمام ناگواریهای پیامبر را از بین می‌برد.

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: پدرم امام سجاده در شبانه روز هزار رکعت نماز می‌خواند.^{۲۳}

آری ماهی از شنا کردن خسته نمی‌شود این ما هستیم که از نماز خسته می‌شویم. پیامبر می‌فرمود: نماز نور چشم من است^{۲۴} و امام سجاده علیه السلام بهنگام وضو رنگش تغییر می‌کرد و می‌گفت: میدانید به درگاه چه کسی می‌روم؟^{۲۵}

رسول خدا فرموده است: هر که صدای اذان را بشنود و بی‌تفاوت بماند جفا کرده است.^{۲۶}

و امیرالمؤمنین علی علیه السلام سفارش میکند که هرگاه به نماز ایستادید گمان کنید که آخرین نماز شماست و دیگر اجل مهلتی نمی‌دهد، چگونه آن نماز را می‌خوانید؟^{۲۷} با حال و توجه و عشق.

دعای ابو حمزه ثمالی که در سحرهای ماه رمضان می‌خوانیم به تحلیل بی‌نشاطی‌های ما در نماز پرداخته و چنین می‌گوید:

خدایا هرگاه برای نماز به پام می‌خیزم خستگی و چرت و بی‌نشاطی مرا می‌گیرد و توفیق مناجات با تو را از من سلب می‌کند. مرا از اینکه قلبم در خدمت تو باشد محروم می‌کند. شاید که مرا از درگاه خود طرد کرده‌ای، شاید

مرا در حق شناسی مقصّر دیده‌ای، شاید دیده‌ای که من نسبت به تو و آیاتِ تو بسی اعتنا و سرسنگین هستم. شاید مرا در حرفهایم دروغگو یافته‌ای، شاید مرا قدردان نعمتهای خود ندیده‌ای، شاید بخاطر آنکه از مجالس علماء دور هستم مرا از خود رانده‌ای و شاید بخاطر غفلت از تو و مأنوس بودن با مجالس یاوه و پوچ مرا رها کرده‌ای و شاید بخاطر کثرت گناهانم میل به شنیدن صدای من نداری و...

بهر حال امام سجّاد علیه السّلام چنین با خدای خود زمزمه میکند در حالیکه باید عرض کنیم: جانا سخن از دلِ ما می‌گویی. شما که نمازتان غرق در توجه است. شما که نمازتان مصداق کامل الصلوة معراج المؤمن^{۲۸} است. شما که در نماز چنان به عالی ملکوت سیر می‌کنید که وقتی اهل خانه بخاطر افتادن طفلی در چاه، شیون و فریاد کردند، بعد از نماز فرمودید: من که سر و صدائی نشنیدم. آری این ما هستیم که باید بدرگاه خدا رفته و از نمازها و عبادتهای بی‌روح و بی‌توجهمان توبه کنیم. وای بر ما که این احادیث و روایات را می‌خوانیم اما نمازی که حتی خودمان از آن راضی باشیم نخوانده‌ایم.

خدایا ترا به بندگان خالص و عاشق خودت لااقل مرّه آنگونه عبادتها را به ما بچشان.

همراه با نماز

نکته جالبی که در آیاتِ نماز می‌بینیم اینست که معمولاً در کنار دستور نماز که یک فرمان عبادی است، به مسائل مهم اقتصادی و اجتماعی نیز اشاره شده است.

در کنار «اقیموا الصلوة»^{۲۹} جمله «آتوا الزکاة» آمده است یعنی نماز تو باید همراه با پرداخت زکوة باشد و محرومان را فراموش نکنی. در کنار «یقیمون الصلوة»^{۳۰} جمله «مآرزقناهم ینفقون» آمده است یعنی نماز تو

باید همراه اتفاق و کمک به مستمندان باشد. در کنار «یقیمون الصلوة»^{۳۱} جمله «یطیعون الله و رسوله» آمده یعنی نماز بدون اطاعت از خدا و رسول بی‌معنی است. در کنار «اقم الصلوة»^{۳۲} دستور «وَأْمُرَ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ» صادر شده یعنی تنها به فکر عبادتِ خود مباش بلکه وظایف‌ات را در برابر منکراتِ جامعه و نیکیهای جامعه با نهی از منکر و امر به معروف انجام بده.

و یاد مودی دیگر همراه با نماز و زکوة، مسئله وام دادن به محرومان را آورده و میفرماید: اقيموا الصلوة واتوا الزکوة واقروضوا الله قرضاً حسناً.^{۳۳}

آری یک مکتب جهانی باید این چنین در برنامه‌های خود ابعاد مختلف یک زندگی سعادت‌مندانه را در نظر بگیرد و هیچگاه با پرداختن به مسئله‌ای از مسائل دیگر غافل نشود. اگر بار دیگر دستورات اسلام را در مورد مسائل جامعه که همراه با دستور نماز آمده است بررسی کنیم می‌بینیم که چگونه اسلام پیش‌گیریهایی لازم در مورد فساد و گناه را انجام داده و در صورتی هم که کسی مرتکب آن شود راه جلوگیری از شیوع و انتشار آنرا با امر به معروف و نهی از منکر معرفی کرده است. اینجاست که معنای آیه «ان الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنکر» برای ما روشن می‌شود و می‌فهمیم که چگونه نماز انسان‌ها را می‌سازد و چگونه از فساد جامعه جلوگیری می‌کند.

مقدمات نماز

اکنون که سیمائی از نماز و آثار آنرا از زبان قرآن و حدیث بیان کردیم وارد موضوع نماز شده و به ترتیب درباره مقدمات، مقارنات و تعقیبات آن سخن می‌گوییم.

طهارت

طهارت شرط اساسی در نماز است و نماز

بدون آن نماز نیست (لاصلوة الا بطهور). در نماز طهارتِ بدن، لباس و مکان شرط است که طهارتِ بدن شامل وضو، غسل و تیمم می‌شود.

وضو

در بعضی روایات از وضو به عنوان جزئی از ایمان و در بعضی دیگر به عنوان کلید نماز و نصف ایمان تعبیر شده است.^{۳۴}

امام رضا علیه السّلام بیان جالبی در مورد وضو دارند که در اینجا نقل می‌کنیم.^{۳۵}

لأن یكون العبد طاهراً اذا قام بین یدی الجبار عند مناجاته وضو برای آنست که بنده هنگام مناجات با ذاتِ اقدس پروردگار پاک و طاهر باشد.

تقیاً من الادناس و النجاسة از آلودگیها و نجاسات، پاک و نظیف باشد.

مع مافیه من ذهاب الکسل و طرد التعاس با وضو گرفتن از کسلی بدر آمده و با نشاط وارد نماز شود.

وتزکیة الفؤاد للقیام بین یدی الجبار با وضو، قلب خود را نیز پاک کرده و با آمادگی روحی وارد نماز شود.

همانطور که جسمش را با وضو از آلودگیها پاک و نظیف می‌کند، روحش را نیز از رذائل و خباثت پاک کند.

فیض کاشانی در توضیح این حدیث می‌گوید: اینکه انسان بخواهد بدون هیچ مقدمه‌ای از مادیت جدا شده و وارد نماز که کمال معنویت است بشود کاری مشکل است اما وضو او را کم کم آماده می‌کند.

وضو در هر حال

صرفنظر از نماز، با وضو بودن در هر حال خوب است. در روایات تأکید شده که سعی کنید همیشه با وضو باشید حتی موقع خوابیدن زیرا خواب با وضو به منزله احیاء و شب‌زنده‌داری است.

در حدیث می‌خوانیم که وضو کفاره گناهان کوچک است و در بعضی روایات وضو به نور تشبیه شده است. بگذریم از کسانی که بخاطر اسراف در آب وضو بجای انجام مستحب دچار گناه کبیره می‌شوند و پیامبر این افراد و سواسی را از مکتب خود دور کرده و چنین می‌فرماید: الوضوء مُدٌّ والغسل صاع و سیأتی اقوام یستقلون ذلک فاولئک علی خلاف سنتی: برای وضو ۱۰ سیر آب و برای غسل ۳ کیلو آب کافی است اما در آینده افرادی خواهند آمد که این مقدار را کم شمرده و آب زیاد مصرف می‌کنند. این گروه بر خلاف سنت من عمل می‌کنند. بهنگام دعا، تلاوت قرآن، زیارت و بسیاری از کارهای عبادی یا خیر وضو داشتن سفارش شده است. حتی دست گذاردن به آیات قرآن و نام‌های خداوند و معصومین بدون وضو داشتن حرام و دست گذاردن به آرم جمهوری اسلامی که به شکل الله است به احتیاط واجب ممنوع می‌باشد.

غسل

در مواردی لازم است که برای نماز غسل کنیم و آب را مطابق دستوری که در رساله‌ها آمده به تمام بدن برسانیم. ابتدا سر و گردن و سپس طرف راست و آنگاه طرف چپ بدن را شستشو دهیم.

در بعضی روایات در مورد غسل جنابت آمده که: یخرج من جمیع جسده: بر خلاف پول که مجرای مخصوصی دارد در خارج شدن منی تمام بدن مطرح است و شاید حدیث اشاره به این باشد که در مسئله جنابت، هم جریان خون و هم فعالیت اعصاب سمپاتیک که در سرتاسر بدن هستند نقش مهمی دارند.

تیمم

در مواردی لازم است بجای وضو و غسل، تیمم نماییم آنهم بر زمینی پاک و طاهر زیرا

قرآن می‌فرماید: صعیداً طیباً. زمینی که موافق طبع بوده و نظیف باشد، چه خاک باشد و چه سنگ. چه کلوخ باشند و چه ریگ. ... در حدیث می‌خوانیم: نهی امیرالمؤمنین (ع) آن یتیمم الرجل تراب من اثر الطریق، علی علیه السلام از تیمم کردن بر خاکهای کنار کوچه که معمولاً آلوده است نهی فرموده‌اند و لذا باید توجه بیشتری کرد و خاک پاک و تمیزی را برای این کار در خانه کنار گذاشت تا در موقع لزوم آماده باشد.

لباس نماز گزار

در مورد لباس و پوشش در نماز، تفاوت‌هایی میان زن و مرد است که به توضیح المسائل مراجعه شود.

علاوه بر طهارت، حلال بودن لباس نیز شرط است یعنی باید از پول حلال و خمس و زکوة داده شده تهیه شده باشد. انسانی که می‌خواهد در برابر خدا ایستاده و با او سخن بگوید باید همراه با توجه و حضور قلب که آراستگی باطن است، ظاهر خود را نیز زینت کرده و مراعات ادب را در برابر خالق هستی بنماید. لذا سفارش شده که بهترین لباس‌ها را از جهت رنگ و تمیزی بهنگام نماز بپوشید، بوی خوش استعمال کنید، انگشتر عقیق بدست کنید و از پوشیدن لباس‌های سیاه، چرک، تنگ و یا پوشیدن لباس‌های ابریشمی و طلا باف که برای مرد حرام است خودداری کنید.^{۳۶}

باید توجه داشت که زینت کردن به طلا برای مرد حرام و در موقع نماز موجب بطلان آن می‌شود.^{۳۷}

مکان نماز گزار

در مورد مکان نیز علاوه بر طهارت، حلال بودن و مباح بودن شرط است و لذا اگر از پولی که حق حکومت اسلامی و مسحرومان جامعه یا حقوق مردم در آنست ملکی بخرد

نماز خواندن و تصرف در آن حرام و باطل است.^{۳۸} همچنین تصرف در ملک مرده‌ای که خمس یا زکوة بدهکار است حرام و نماز در آن باطل است.^{۳۹}

در مورد مکان نیز مراعات ادب در برابر مقام الهی لازم است لذا نماز خواندن در بعضی مکانها مکروه و حتی نماز خواندن جلو قبر پیامبر و امامان معصوم گاهی بی ادبی و حرام است.^{۴۰}

بهترین مکان برای نماز خواندن مسجد است و روایات بسیاری در این زمینه وارد شده که به گوشه‌ای از آنها اشاره می‌کنیم.

پیامبر اکرم می‌فرماید: مَنْ مَشَى إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ مَسَاجِدِ اللَّهِ فَلَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَ يُمَحَى عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَيُرْفَعُ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ^{۴۱}، کسیکه برای شرکت در نماز جماعت به مسجد می‌رود خداوند برای هر یک قدم او ۱۰ حسنه پاداش می‌دهد و ۱۰ گناه از او پاک می‌کند و ۱۰ درجه به درجاتش می‌افزاید.

وامیرالمؤمنین علیه‌السلام می‌فرماید: لا صلوة لجمار المسجد الا فی المسجد الا ان یكون له عذرا و به علة فقیل و من جار المسجد یا امیرالمؤمنین؟ قال: من سمع النداء^{۴۲}، نماز همسایه مسجد در غیر پذیرفته نیست مگر آنکه عذری یا مرضی داشته باشد. سؤال کردند همسایه مسجد کیست؟ حضرت فرمودند هر که صدای اذان مسجد را بشنود.

در روایتی دیگر می‌خوانیم که پیامبر فرموده‌اند: الجلوس فی المسجد انتظاراً للصلوة عبادة^{۴۳}، نشستن در مسجد به انتظار نماز خود عبادتی است.

قبله

گرچه به هر سو بایستیم رو به خداست اما از آنجا که او خودش دستور داده عبادات شما رو به کعبه باشد لازم است بپذیریم و گرنه عبادات ما فاقد روح تعبد و عبودیت است.

سالها قبله مسلمانان بیت المقدس بود و پیامبر حاضر نبود کعبه‌ای که در آن زمان به صورت بُت خانه‌ای در آمده بود قبله‌گاه مسلمین باشد اما مصلحت مهمتری پیش آمد که موجب شد قبله از بیت المقدس تغییر یابد. یهودیان مدینه به مسلمانان زخم زبان زده و می‌گفتند مکتب شما پرتوی از مکتب ماست، شما از خود قبله مستقلی ندارید بلکه رو به قبله ما که بیت المقدس است نماز می‌خوانید.

پیامبر که حاضر نبود حتی این بهانه‌ها به دست مخالفان باشد ناراحت بود و گاه شبها به آسمان نگاه کرده و گویا منتظر فرمان جدیدی از خدا درباره تغییر قبله بود. این انتظار به پایان رسید و این آیه نازل شد: فلنولینک قبله ترضیها^{۳۳}، ما این مشکلی تو را حل و تو را راضی خواهیم کرد.

جالب اینست که در آیات تغییر قبله نکته‌ای به چشم می‌خورد که برای همه مسلمین در طول تاریخ درس است. قرآن می‌فرماید: لئلا یکون للناس علیکم حجة^{۳۴}، ما قبله را تغییر دادیم تا دیگران بر شما حجتی نداشته باشند، شما را مورد سؤال یا نیش و زخم زبان قرار ندهند. سنداقتار مخالفان را از دستشان گرفتیم.

آری زندگی شرافتمندانه زمانی است که انسان مستقل بوده و کسی نتواند بر او منت بگذارد حتی در جهت عبادات. ناگفته پیداست که هدف اصلی در عبادات، قرب به خدا و توجه انسان به مبدأ هستی و آفرینش است و اما

اینکه این عبادات به چه سمتی انجام شود موضوع مهمی نیست ولی قرآن همین مطلب را در چندین آیه تعقیب می‌کند تا به مسلمانان پیامی دهد که هرگونه حربه را از دشمنان گرفته و راهی برای منت گذاردن و سلطه‌گری دیگران نگذارند. از هر گونه عمل یا سخنی که موجب سلطه یا سوء استفاده مخالفان گردد دوری کنند. اما با کمال تأسف وضع مسلمانان به قدری سقوط کرده که حتی محصولات

خودشان را با نام و آرم بیگانگان به فروش می‌رسانند و امروزه دنیای استکبار هزاران راه نفوذ و سلطه بر کشورهای اسلامی را در اختیار دارد.

علاوه بر نماز در بعضی دیگر از کارها نیز باید جهت قبله مراعات شود مثلاً حیوانی را که می‌خواهند ذبح کنند باید رو به قبله باشد و الا گوشتش حرام و غیر قابل خوردن است. سفارش شده که نشستن و خوابیدن خود را رو به قبله قرار دهید. نه تنها در زندگی، بلکه پس از مرگ نیز باید رو به قبله در قبر خوابانده شویم و این خود درسی است که باید خواب و بیداری ما، نشست و برخاست ما و خلاصه کارهای ما جهت‌دار و هدفدار باشد.

به علاوه از اثر اجتماعی قبله که اتحادی عظیم را ایجاد می‌کند نباید غفلت کرد. تمام مسلمانان جهان در هر کجا که هستند همه به یک سو، جهت می‌گیرند و رو به یک نقطه عبادت می‌کنند. آنها نقطه‌ای که یاردار قهرمانان توحید، ابراهیم و اسماعیل و محمد (ص) است و از طرفی مرکز قیام یاردار بشریت، موعود منتظر، قائم آل محمد (ص) است.

پانوشتها

- ۱ - نهج الفصاحه جمله ۵۴
- ۲ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۳۵۴
- ۳ - بحار ج ۸۴ ص ۲۵۸
- ۴ - بحار ج ۸۴ ص ۳۱۷
- ۵ - بحار ج ۸۴ ص ۲۵۳ و ۲۵۸
- ۶ - بحار ج ۸۴ ص ۲۴۲
- ۷ - سفینه البحار ج ۲ ص ۴۴
- ۸ - بحار ج ۸۴ ص ۲۵۸
- ۹ - مستدرک وسائل ج ۱ ص ۱۷۴
- ۱۰ - بحار ج ۸۴ ص ۳۱۷

- ۱۲ و ۱۱ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۳۵۴
- ۱۳ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۳۸۲
- ۱۴ - وافى ج ۲ ص ۱۳
- ۱۵ - نهج الفصاحه جمله ۱۶۶۹
- ۱۶ - نهج الفصاحه جمله ۱۶۷۲
- ۱۷ - بحار ج ۸۴ ص ۲۵۹
- ۱۸ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۳۶۶
- ۱۹ - نهج الفصاحه جمله ۳۱۴۰
- ۲۰ - وافى ج ۲ ص ۱۰
- ۲۱ - بحار ج ۸۴ ص ۲۴۰
- ۲۲ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۳۷۷
- ۲۳ - قصار الجمل ج ۱ ص ۳۸۷ از وسائل ج ۱ ص ۶۸
- ۲۴ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۳۷۷
- ۲۵ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۳۵۱
- ۲۶ - نهج الفصاحه جمله ۱۳۲۱
- ۲۷ - فهرست غررالحکم (صلوة)
- ۲۸ - سفینه البحار ج ۱ ص ۲۸۳
- ۲۹ - بقره ۸۳
- ۳۰ - بقره ۳
- ۳۱ - توبه ۷۱
- ۳۲ - لقمان ۱۷
- ۳۳ - فرمل ۲۰
- ۳۴ - محجة البيضاء ج ۱ ص ۲۸۱
- ۳۵ - وسائل ج ۱ ص ۲۵۷
- ۳۶، ۳۷ - توضیح المسائل
- ۳۸، ۳۹ - توضیح المسائل
- ۴۰ - مسئله ۸۸۴ توضیح المسائل
- ۴۱ - بحار ج ۸۳ ص ۳۶۸
- ۴۲، ۴۳ - بحار ج ۸۳ ص ۳۸۰
- ۴۴ - بقره ۱۴۴
- ۴۵ - بقره ۱۵۰

